

“АРАБСЬКІ ЛИСТИ” СЕРГІЯ ДОНИЧА: З БІОГРАФІЇ СХОДОЗНАВЦЯ Й АРХЕОЛОГА

Данило РАДІВІЛОВ , Олена РОМАНОВА

*Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України,
вул. М. Грушевського, 4, 01001, м. Київ, Україна,
e-mail: radivilovda@ukr.net, olenaromanova@yahoo.com*

Введено до наукового обігу листи С. Донича до академіка А. Кримського, написані в січні 1927 р., ще до початку його кар'єри сходознавця, археолога та музейника. Вони написані арабською мовою. Один із них більш ретельний, оформлений як зразок традиційного арабського листа (має кольорову басмалу і колофон), другий – короткий лист в європейському стилі. Такий спосіб спілкування С. Донич, на той час нікому не відомий аматор, який самостійно вивчав східні мови, вибрав, щоби продемонструвати провідному арабістові УСРР та СРСР А. Кримському своє володіння арабською. Писав про інтерес до східних мов та їх вивчення, захоплення сходознавчими студіями й нелегкі умови життя, які не дозволяли йому реалізувати себе науковцем-сходознавцем. С. Донич наголошував на особливому захопленні арабською і повідомляв про свої переклади “Тисячі і однієї ночі”. Фрагменти цих перекладів на російську також долучив. Так він розраховував заявити про себе як про особу, що має потенціал для подальших сходознавчих студій.

Аналіз змісту цих листів у широкому історичному контексті та поєднанні з іншими архівними документами, що стосуються С. Донича, А. Кримського, наукових сходознавчих інституцій УСРР, дають змогу побачити умови, в яких відбувалося становлення дослідників-сходознавців у 1920-ті роки. Також виявив нову інформацію про життєвий і науковий шлях С. Донича, його особу, й дозволив верифікувати раніше вже відому інформацію про нього.

Висунуто припущення, що це листування спричинило настання нового етапу у творчому шляху, поворот до сходознавства, і подальшу його кар'єру вже як єгиптолога, музейника та археолога, з інтересом до арабістики й інших галузей сходознавства.

У додатку наведено повний переклад листів з арабської разом із фотографіями цих документів.

Ключові слова: українська музейна єгиптологія, історія української науки, історія єгиптології, історія сходознавства України, С. Донич, А. Кримський.

Історія історичної науки, як і історія археології, неможлива без досліджень антропології – науки, що дає важливий матеріал для розуміння процесу утворення, становлення й розвитку наукових колективів та інституцій, наукових шкіл, а також появи окремих особистостей, які, подеколи всупереч обставинам (географічна віддаленість від провідних освітніх центрів; політика держави, спрямована на обмеження доступу до знань окремих верств за соціальним, мовним, гендерним, територіальним, конфесійним або національним принципом; мовний бар'єр; домінуючі соціокультурні стереотипи тощо), ставали першопрохідцями в певних напрямках наукового пізнання чи лідерами думок. Для таких досліджень завжди важливий історичний контекст життя і наукової діяльності цих особистостей, обставини, конкретні й унікальні для кожного випадку: соціальні, політичні, економічні й навіть побутові, які могли або сприяти становленню науковця, або унеможливити цей процес, загальмувавши розвиток певної галузі науки на довгі роки. У цьому дослідженні на основі архівних біографічних документів, досі не введених у широкий науковий обіг¹, спробуємо показати й проаналізувати

¹ В цьому дослідженні, зокрема, були залучені матеріали, що апробовані на конференції “До 100-річчя від дня народження академіка Омеляна Прицака (1919–2006). Київ, Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 16 травня 2019 р.” та видані як тези [Радівілов, Романова, 2019, с. 25–27].

процес народження фахівця – єгиптолога-сходознавця – явище, унікальне для тогочасної Одеси й усієї України 1920–1950-х років, – Сергія Володимировича Донича² (1900-1958) [Урсу, 1994, с. 135–150; Романова, 2003, с. 82–87; Урсу, Романова, 2011, с. 85–86; Романова, 2004, с. 12–23; Романова, 2019, с. 161–171]. Завдяки архівним матеріалам спробуємо простежити, як уродженець Дзетагу (сучасний Азербайджан), астроном за першою освітою і місцем роботи, одеський поліглот й ерудит перетворився на постать, певною мірою визначальну й символічну для розвитку єгиптології в Україні; особистість, внесок якої у розвиток музейної справи на наших теренах також важко переоцінити. Попри те, що С. Донич відомий передусім як єгиптолог і поліглот, можемо впевнено ствердити, що коло його наукових інтересів та діяльність на ниві архівно-музейної справи не обмежувалися Давнім Сходом або вивченням іноземних мов. Відомо, наприклад, що він брав участь в експедиціях Одеського історико-археологічного музею на півдні України, значну частину життя присвятив виснажливій і кропіткій роботі з упорядкування й каталогізації його фондів, зокрема колекції давньоєгипетських пам'яток. Джерела нашого дослідження – листи С. Донича до академіка ВУАН і видатного українського сходознавця А. Кримського (1871–1942), а також інші архівні біографічні матеріали, що проливають світло на певні сторони його життя й діяльності, передусім як подвижника науки.

Як уже зазначено, С. Донич народився далеко за межами України, проте все доросле життя було пов'язане з Поділлям й Одесою – закінчив гімназію в м. Кам'янець-Подільському, там вступив на фізико-математичний факультет університету, а згодом переїхав до Одеси (1923) й відтоді почав працювати у штаті Одеської астрономічної обсерваторії. Саме цьому періоду життя належать листи до академіка А. Кримського, що нині зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Серед документів фонду А. Кримського наявний конверт з аркушами рукописного арабографічного тексту, докладеними до нього [ІР НБУВ, ф. І, спр. 25811, арк. 1–5). Напис і поштовий штампель на конверті свідчать про те, що відправлення адресоване академікові А. Кримському (рос.: *"генеральному секретарю Академії акад. Кримському"*), отриманий адресатом 25 січня 1927 р., що надійшов від С. Донича. Аналіз зовнішніх ознак документа і його змісту дозволяє дійти висновку, що перед нами не один, а два окремі листи. Обидва укладені арабською мовою. Їх написав С. Донич й адресував академікові А. Кримському. При цьому текст на трьох аркушах більшого формату оформлений відповідно до правил мусульманської рукописної традиції (починається з *басмали*, прикрашеної кольоровим візерунком, і закінчується колофоном), тоді як на аркуші меншого розміру виконаний згідно з європейською традицією листування. Можна припустити, що саме лист у східному стилі надійшов до А. Кримського у вказаному конверті поштою (три більші аркуші мають однакові сліди згинання). Листи до А. Кримського, очевидно, написані тоді, коли С. Донич ще не перейшов на роботу до Одеського археологічного музею, а працював в астрономічній обсерваторії при Одеському університеті – про це свідчить зворотна адреса дописувача російською: *"Одесса. Парк. Обсерватория. С. В. Доничу"*.

Звернімо увагу на ширший історичний контекст листів С. Донича, який дасть змогу пролити світло на окремі деталі цих документів, глибше зрозуміти весь їхній зміст та оцінити наміри й мету автора.

Уже саме звернення маловідомого в наукових колах дослідника до Агатангела Кримського, який у цей момент перебував на піку академічної кар'єри, могло б трактуватися тепер як вчинок сміливий й деякою мірою екстраординарний. У цей час А. Кримський –

² Ми дотримуємося саме такого написання прізвища *Донич*, відповідно до вимог сучасної української орфографії. При цьому необхідно зазначити, що сам Сергій Володимирович підписував україномовні праці *Доніч*. Наприклад: [Доніч, 1930-а, с. 60; Доніч, 1930-б, с. 59].

визнаний учений-сходознавець, організатор науки, академік і неодмінний секретар Всеукраїнської академії наук (ВУАН), один із її фундаторів. Обіймав посаду очільника Історико-філологічного відділу академії (1918–1929), голови кабінету арабо-іранської філології та тюркології. У його поле зору потрапляло не лише сходознавство, а й україністика й інші галузі гуманітаристики. Крім цього, починаючи від 1918 до 1929 р. він – професор Київського університету (від 1920 р. перетвореного на ІНО), а також був очільником Київського осередку ВУНАС. Зрозуміло, що навколо постаті А. Кримського, авторитетного вченого і впливового керівника, гуртувалися дослідники, представники наукової молоді, які займалися чи лише починали займатися сходознавством. На кінець 1920-х і початку 1930-х років перспективи розвитку сходознавства в Українській СРР здавалися доволі реальними, а плани з розбудови мережі сходознавчих установ – цілком досяжними, незважаючи на низку адміністративних та ідеологічних перешкод, що мали долати представники нового напрямку гуманітаристики в Україні. Так, у 1926 р. створено Всеукраїнську наукову асоціацію сходознавців, яка започаткувала видання “Бюлетеня Всеукраїнської наукової асоціації сходознавців” і журналу “Східний світ”, її осередки сформувалися у Києві, Харкові й Одесі [Якубова, 2003].

Про те, що А. Кримський і його однодумці вбачали велике майбутнє для сходознавства в Україні свідчать, зокрема, річні плани кафедри східного письменства та культури ВУАН на 1929–1930 рр. [ІР НБУВ, ф. І, спр. 26612, арк. 1–9] і 1930–1931 рр. [ІР НБУВ, ф. І, спр. 26614, арк. 1–4], в яких у низці цілком конкретних заходів окреслені шляхи його розвитку в УРСР у ці роки. Планувалося, що українські сходознавці розгортатимуть діяльність одночасно в кількох напрямках: семіто-арабському, ірано-індійському та тюркологічному. Також планували серію перекладів східних манускриптів на українську; описи східних рукописів, які зберігались у різних збірнях на території України, а також інші дослідження, зокрема Криму, Азербайджану та Туркменії і, відповідно, поїздки працівників кафедри й експедиції до Азербайджану, Закавказзя та Середньої Азії, як і Москви та Ленінграда; окремо йшлося про збір матеріалу про мови іранських народів на території СРСР. Під це планували розширення кафедри та просили збільшити фінансування. У планах зазначено, що кафедра встановила наукові зв'язки з філологічною кафедрою (тюркології) в Чехословаччині, з якою планувала спільні проекти [ІР НБУВ, ф. І, спр. 26612, арк. 4; ф. І, спр. 26614, арк. 4]. Було заплановано навіть, що арабіст Т. Кезма періодично писатиме в арабські наукові журнали про останні здобутки українського та радянського сходознавства [ІР НБУВ, ф. І, спр. 26614, арк. 2].

Усе це демонструє, що український сходознавчий осередок бачив себе цілком повноправною науковою інституцією, абсолютно автономною від Москви та Ленінграда, що має власні візії про свій розвиток та обґрунтовує потребу поступу сходознавства в УРСР через історичне становище України на перетині Сходу й Заходу та потреби вивчення східних країн, культур, цивілізацій для УРСР.

Як відомо, цим візіям так і не судилося реалізуватись через чинники, далекі від науки. Ба більше, у другій половині 1930-х років у межах заходів із реорганізації наукових, зокрема сходознавчих, установ у СРСР відбувся фактичний демонтаж українських сходознавчих інституцій, які тільки-но зароджувались. Про подальшу трагічну долю окремих українських сходознавців, передусім самого А. Кримського, годі й говорити.

У 1927 р. про похмуре майбутнє, яке зовсім скоро очікувало українську орієнталістику, ще ніхто не здогадувався, а А. Кримський, на той час беззаперечний авторитет в галузі сходознавчих наук, формував навколо себе осередок однодумців-орієнталістів. Тому зовсім не дивно, що С. Донич вирішив звернутися безпосередньо до нього.

Нам добре відомо, що з дитинства С. Донич виявив особливий талант до вивчення іноземних мов. Одеський астроном В. Смірнов, який записав і видав свої мемуари, а також окремі архівні матеріали та спогади сучасників про нього, зазначають, що той виробив власну й доволі ефективну систему запам'ятовування слів [Смирнов, 2013, с. 179], яка дозволяла

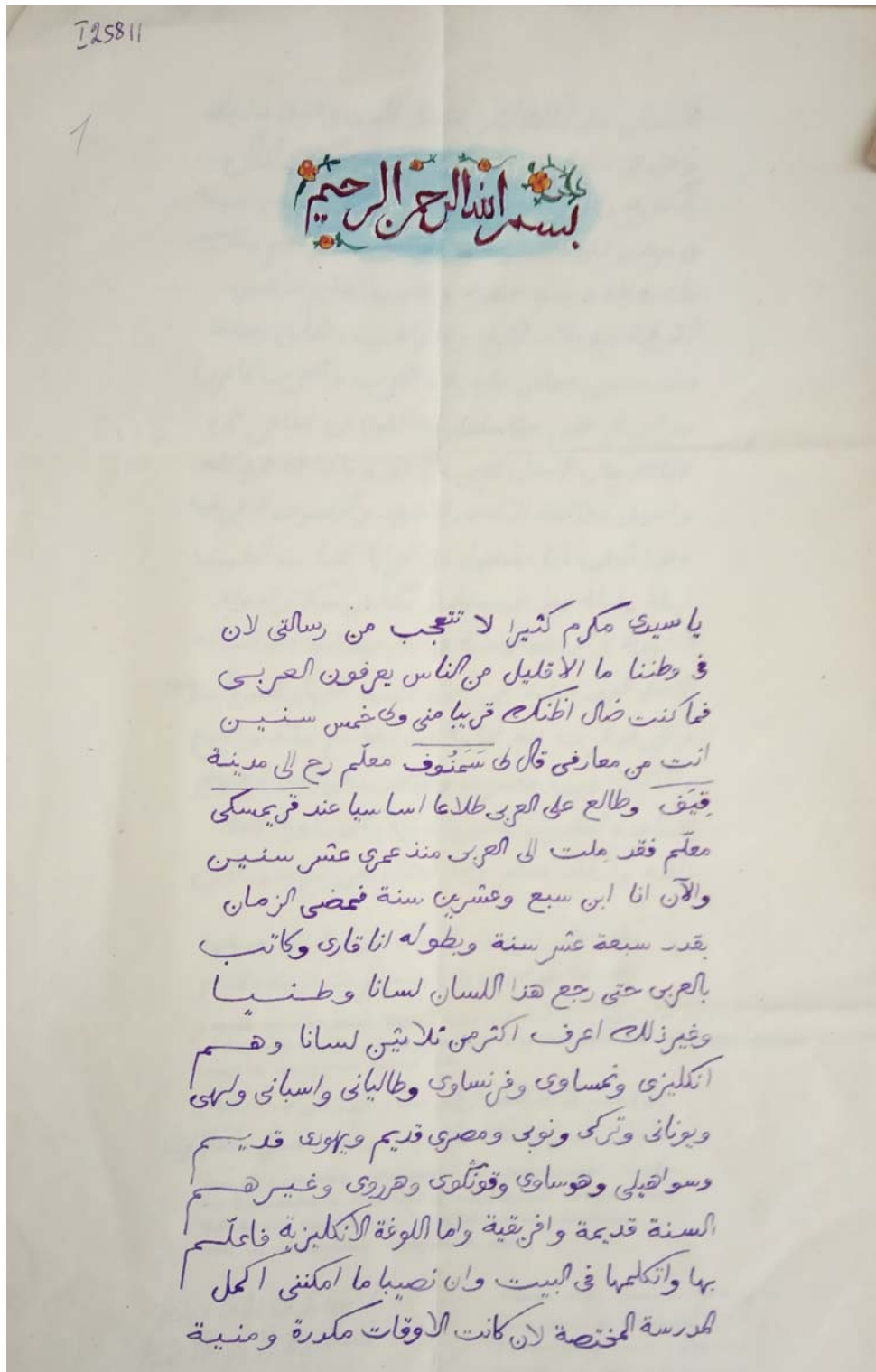

Рис. 1. Лист С. Донича до А. Кримського. Перша сторінка (фото). (ІР НБУВ, ф. І, спр. 25811, арк. 1)

Fig. 1. Letter from S. Donich to A. Krumskyi. First page (photo). (IM NLUV, f. I, case 25811, sheet 1)

засвоювати значні обсяги іншомовної лексики. Величезний інтерес С. Донич виявляв до східних мов, зокрема давніх.

Звичайно, бурхливі історичні події в Україні 1917–1920 рр. не могли не позначитися на долі С. Донича. Адже м. Кам'янець-Подільський, де він оселився разом із батьками, фактично перебував в епіцентрі політичних подій і воєнних кампаній. На деякий час (березень 1919 – листопад 1920 р.) це місто навіть стало столицею Української Народної Республіки. Ще 1918 р. на виконання закону, який підписав П. Скоропадський, тут відкритий Державний український університет, що функціонував у складі кількох факультетів: історико-філологічного, фізико-математичного, правничого, богословського й сільськогосподарського. Його першим ректором став Іван Огієнко. З приходом більшовиків у листопаді 1920 р., його реформовано в Академію теоретичних знань, а пізніше – в Інститут теоретичних наук, який також не проіснував довго. Уже 1921 р. реорганізований і розділений на два типові для радянського часу навчальні заклади – Інститут народної освіти (ІНО) та Сільськогосподарський інститут. Так радянська влада звела ідею українського університету до пересічного ІНО.

Саме у стінах Кам'янець-Подільського університету, перетвореного на ІНО, у 1921–1923 рр. і здобував вищу освіту С. Донич [Урсу, Романова, 2011, с. 85–86] – навчався на фізико-математичному факультеті за напрямом астрономія. З нез'ясованих причин С. Доничу не вдалося закінчити навчання за цією спеціальністю. Відомо, що вже у студентські роки він виявляв інтерес і здібності до наукової роботи – проводив власні астрономічні спостереження, працюючи під керівництвом фізика й астронома О. Аленича, і 1923 р. навіть спромігся опублікувати у співавторстві з ним першу наукову працю [Аленич, Донич, 1923, с. 44–46]. Загалом С. Донич автор чи співавтор щонайменше чотирьох розвідок з астрономії [Романова, 2004, с. 18], поданих до друку в різні видання СРСР.

У 1923 р. С. Донич разом зі сім'єю переїхав до Одеси, – на той час уже був одружений і мав маленьку доньку. Причини, чому він покинув навчання в Кам'янці-Подільському і переїхав до Одеси, залишаються невідомими. Як свідчать документи його особової справи, від 1 червня 1923 р. (до 20 липня 1936 р.) він працював молодшим, а потім – старшим обчислювачем астрономічної обсерваторії при Одеському університеті³.

Очевидно, у цей час С. Донич поступово доходить висновку, що може реалізуватися як науковець не тільки і не стільки на ниві астрономії⁴ – його все більше приваблюють обшири сходознавства, ключ від яких у вигляді знання східних мов він уже багато років здобував самотужки. Такий тектонічний зсув у наукових пріоритетах С. Донича міг статися й під впливом самого А. Кримського – їхнє знайомство могло відбутися ще в роки його навчання в Кам'янці-Подільському.

Серед мов, які з юних років опановував С. Донич, були не тільки європейські (англійська, німецька, французька, італійська, іспанська, грецька, польська) – він самостійно вивчав східні мови, серед них арабську й турецьку. Тему свого особливого ставлення до арабської мови, навмисно наголошуючи цей факт перед арабістом А. Кримським, С. Донич розвиває у листі до академіка: *"Я зацікавився арабською мовою у віці десяти років. А тепер мені двадцять сім років – минув час, близько сімнадцяти років. Упродовж цього часу я читав і писав арабською мовою [так багато], що ця мова стала [мені] рідною. ... Я хочу викладати (вивчати?) східні мови і східні країни. Від часів своєї юності я завжди хотів подорожувати. Арабські країни і країни Заходу в мене перед очима немов міраж, я маю непохитне стремління відправитися в подорож у ці краї. Арабська мова для мене була наче дороговказ у цілому моєму*

³ [НА ОАМ НАНУ. [без номера] Особова справа С.В. Донича. Листок по учету кадров. Арк. 2]. Зауважимо, що в одному з листів до А. Кримського С. Донич зазначає, що працює обчислювачем в астрономічній обсерваторії в Одесі, не згадуючи про попередні місця навчання чи роботи, і при цьому продовжує астрономічну освіту: *«Я обчислювач в астрономічній обсерваторії. Професор Орлов викладає мені астрономію»*. Див.: [ІР НБУВ, ф. І, спр. 25811, арк. 1].

⁴ С. Донич ніколи не покидав астрономії, і протягом життя залишався поважним фахівцем, до думки якого дослухались інші. [Смирнов, 2013. С. 201].

житті. Вона полегшила мені вивчення інших мов, зокрема африканських» [IP НБУВ, ф. I, спр. 25811, арк. 1, 2].

Вивчення іноземних мов, оволодіння різними системами письма стало для С. Донича пристрастю, яка не полишала його все життя. Це підтверджує багато джерел, зокрема його дисертація, текст якої зберігається нині в Інституті рукопису НБУВ [IP НБУВ, ф. V, спр. 1123]. Дисертаційна робота С. Донича переконливо свідчить, що її автор добре знався на низці семітських й африканських мов, і ці знання аж ніяк не можна назвати поверховими. Це

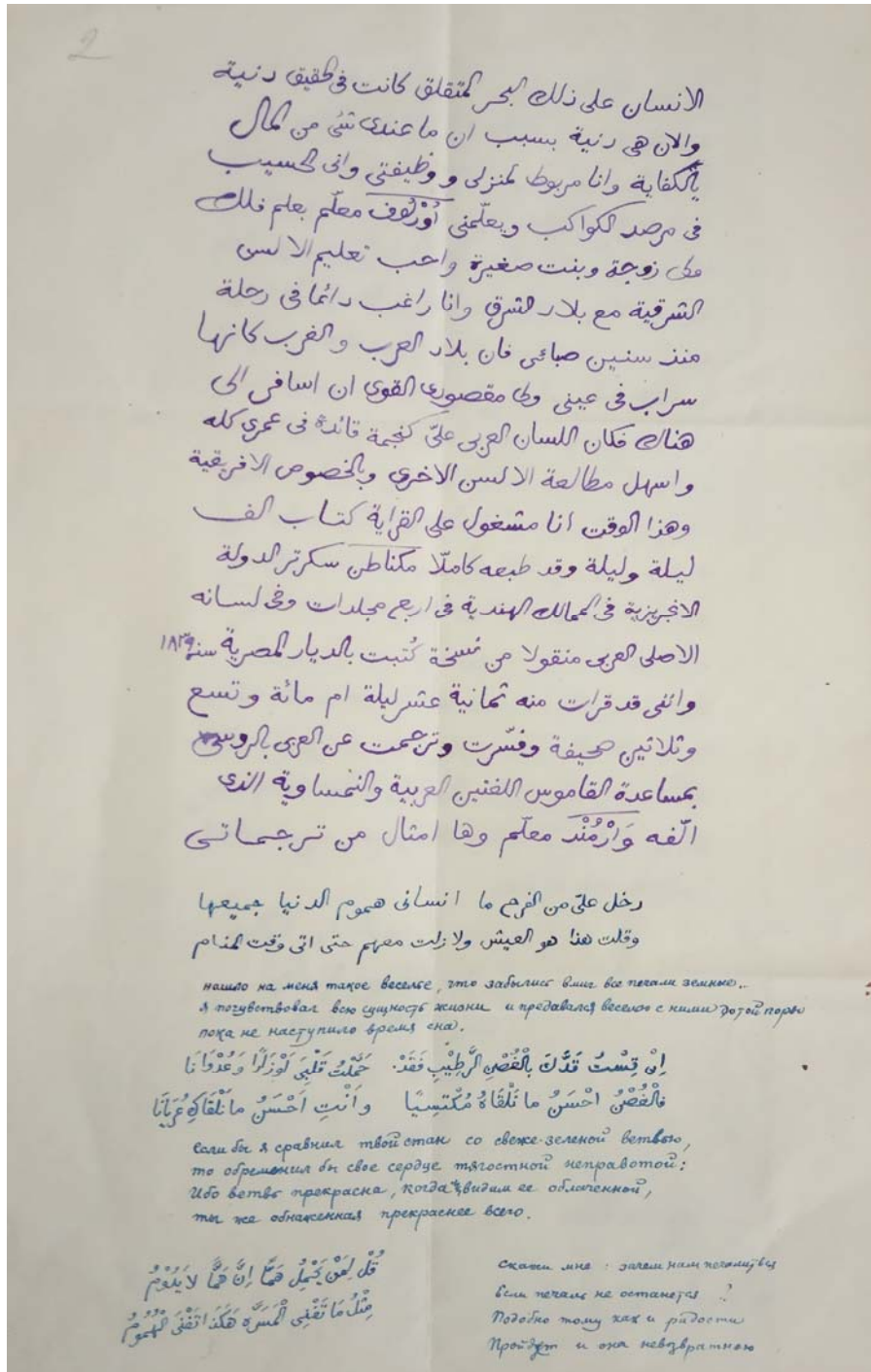

Рис. 2. Лист С. Донича до А. Кримського. Друга сторінка (фото). (IP НБУВ, ф. I, спр. 25811, арк. 2)
Fig. 2. Letter from S. Donich to A. Krumyskiy. Second page (photo). (IM NLUV, f. I, case 25811, sheet 2)

підтверджує той факт, що фонетику давньоєгипетської мови С. Донич досліджував у ширшому контексті споріднених мов, із яких наводив численні приклади для пояснення того чи того мовного явища в давньоєгипетській. Згадаймо й те, що він самостійно опанував декілька давніх та східних систем письма – як єгипетську ієрогліфіку (й ієратіку), так і клинопис [Романова, 2004, с.17], розбирав китайські ксилографи та працював з арабськими середньовічними творами в оригіналі. Ці знання С. Донич використав під час підготовки розвідки "Хотимские клады куфических монет" [НА ОАМ НАНУ. Рукопис інв. н. 59406] (1945), яка, на жаль, залишилася неопублікованою. У статті поданий опис кладу куфичних монет, який випадково знайшли під час земляних робіт військові [Романова, 2004, с. 20]. Відомо також, що від листопада 1927 р. викладав арабську й турецьку мови в Одеському осередку Всеукраїнської асоціації сходознавців [ІР НБУВ, ф. X, спр. 27761, арк. 23]. Як свідчать архівні документи, С. Донич був прийнятий до лав цієї організації 13 листопада 1927 р., тобто вже після "арабських листів" до А. Кримського [ІР НБУВ, ф. X, спр. 27761, арк. 23].

Ось як свої мовні й мовленнєві компетенції у листі до А. Кримського описує сам С. Донич: *"Окрім цього, я знаюся на більш ніж тридцятьох мовах: англійській, німецькій, французькій, італійській, іспанській, польській, грецькій, турецькій, нубійській, давньоєгипетській, давньоєврейській, суахілі, хауса, конго, харарі, а також на інших давніх та африканських мовах. Що стосується англійської мови, то я викладаю нею і розмовляю нею вдома. Якесь везіння дозволило мені закінчити спеціалізовану школу (гімназію?). Адже часи були важкі, і життя (доля) [аркуш 2] людини в цьому бурхливому морі насправді було приземленим (жалюгідним). І зараз воно приземлене, оскільки у мене немає достатньо грошей, і я прив'язаний до своєї домівки і до своєї роботи"* [ІР НБУВ, ф. I, спр. 25811, арк. 1, 2].

Обережні формулювання, до яких вдається С. Донич, згадуючи про непрості матеріальні й побутові умови свого існування у роки юності та молодості, були цілком зрозумілі сучасникам, зокрема і самому А. Кримському. Відверте зізнання С. Донича, тепер обтяженого сімейним обов'язками й рутинною службою в обсерваторії, про життя у постійній матеріальній скруті й неможливість через це повністю віддатися улюбленій справі, безумовно, свідчили, з одного боку, про його гостре бажання як дослідника реалізуватися в новій якості, а з другого – про готовність попри обставини різко змінити заради цього життя. Тон листів до А. Кримського свідчить, що їх автор – людина амбітна, впевнена у своїх здібностях, свідомо своїх талантів, готова до різких поворотів у житті.

Після встановлення влади більшовиків на території УСРР для науковців, викладачів та тих, хто вирішив присвятити себе науці чи інтелектуальній праці, настали не найкращі часи, бо перед ними постали проблеми здобуття освіти, зокрема класичної, сходознавчої, або ж узагалі університетської, адже університети перетворили на ІНО [Комаренко, 2005], основним завданням яких була підготовка вчителів для середньої школи. Перед науковцями також гостро стояла проблема фізичного виживання, пошуку джерел для існування, адже добре відомо, що відбір кадрів на посади в державних академічних чи навчальних закладах у цей період часто здійснювався геть не за об'єктивними ознаками компетентності фахівця, а за принципом його соціального походження та відданості більшовицькій ідеології. У науку все частіше проникали вчені-марксистки, необтяжені багажем класичної освіти, але навчені інтерпретувати здобутки попередників у "правильному" марксистському руслі, чого було цілком достатньо для новостворених навчальних закладів пролетарського штибу. Це створювало конкуренцію науковцям, справді фахівцям своєї справи. Робота в академічних установах часто була пов'язана з низькими зарплатами і неможливістю за них орендувати житло, тому прив'язаність до роботи та житла цілком зрозуміла в цьому контексті.

У листах, адресованих відомому сходознавцю, ще достатньо молодий дослідник-ентузіаст передусім хотів продемонструвати рівень своїх знань в арабістиці – саме тому обрав таку форму листування, що наочно підкреслювала його палке бажання попри все – брак системних

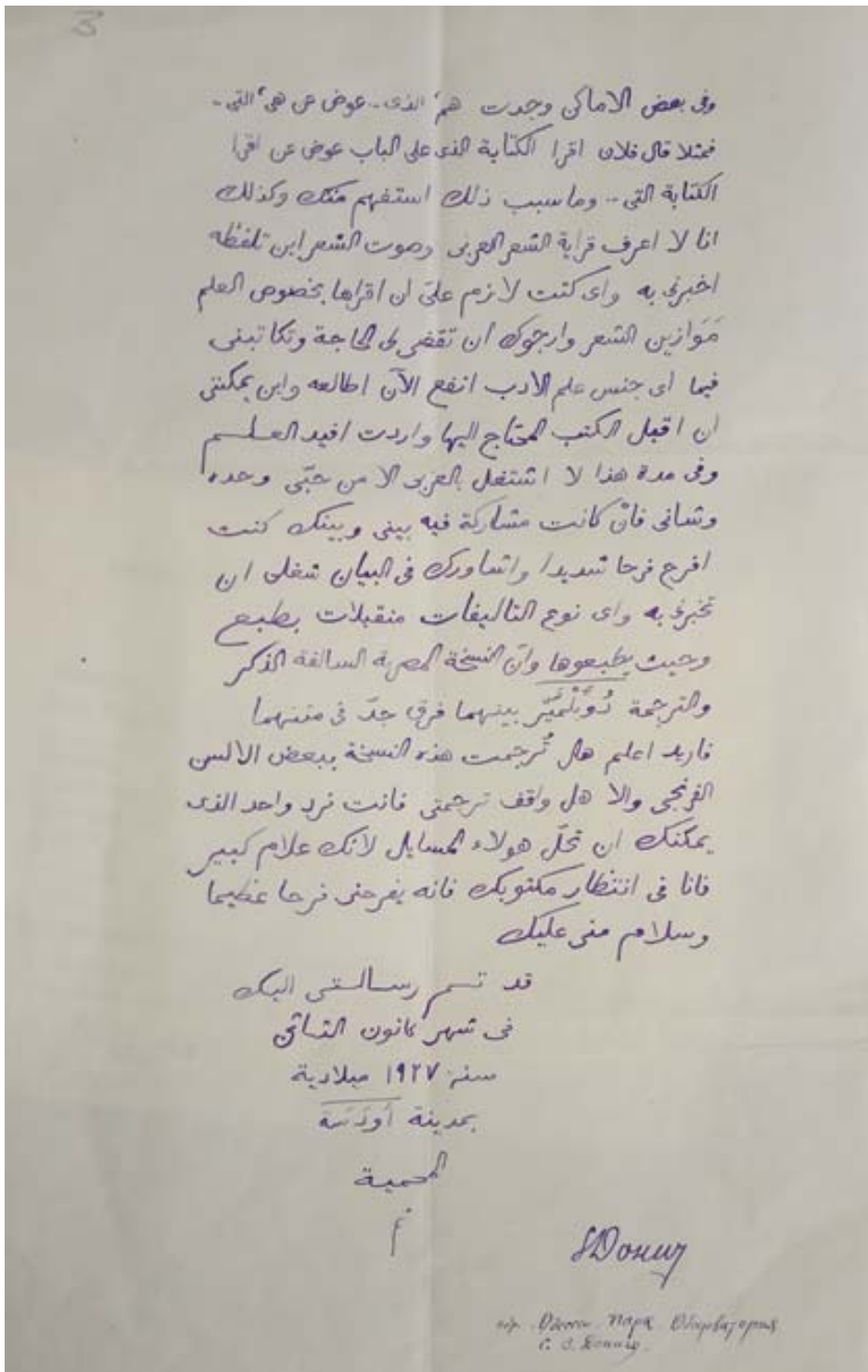

Рис. 3. Лист С. Донича до А. Кримського. Третя сторінка (фото). (ІР НБУВ, ф. І, спр. 25811, арк. 1)

Fig. 3. Letter from S. Donich to A. Krumskiy. Third page (photo). (IM NLUV, f. I, case 25811, sheet 1)

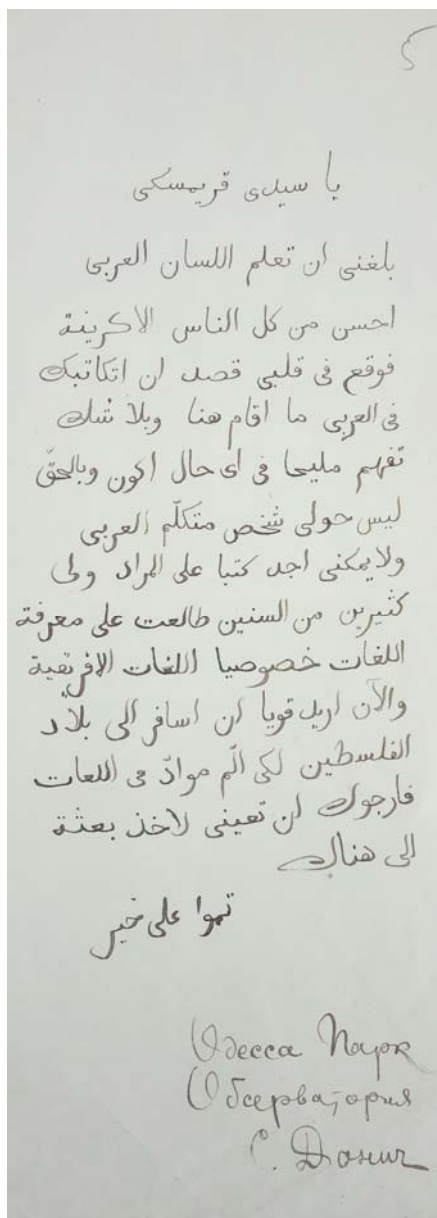

Рис. 4. Конверт листа С. Донича до А. Кримського (фото) (ІР НБУВ, ф. І, спр. 25811, арк. 4)

Fig. 4. Envelope letter from S. Donich to A. Krumnskyi (photo) (IM NLUV, f. I, case 25811, sheet 4)

знань, освіти, досвіду – долучитися до сходинкової справи, яку розгортав у той час А. Кримський у межах ВУАН. Листи С. Донича підкуповують проникливістю, емоційністю і деякою безпосередністю. Він розповідає про своє життя й побутові обставини, які не дозволяють йому повністю присвятити себе улюбленій справі, про захоплення арабською мовою з дитинства, про бажання відвідати Близький Схід, щоб удосконалити знання. Не втомлюється наголошувати на особливому ставленні до арабської мови [ІР НБУВ, ф. І, спр. 25811, арк. 1, 2].

Попри очевидні орфографічні й граматичні огріхи, які подекуди трапляються в тексті, випадки нехарактерного слововживання, припускаємо, що автор навмисно, хоча й не завжди влучно, намагався використовувати архаїчну арабську лексику й звороти, аби справити враження на адресата – із листів зрозуміло, що тогочасний рівень арабської дозволяв йому читати «Тисячу й одну ніч» за чотиритомним виданням У. Макнотена (W. Macnaghten), робити власні переклади за допомогою арабсько-німецького словника А. Вармунда (A. Warhmund), розбиратися у віршових розмірах середньовічної арабської поезії. Донич охоче ділиться з Кримським своїми досягненнями в опануванні арабської мови, намагаючись представити їх у якомога вигіднішому світлі: «У теперішній час я зайнятий читанням книги «Тисяча й одна ніч». Макнотен, секретар Англійської держави в Індійських королівствах, 1839 року здійснив її повне видання у чотирьох томах, арабською мовою оригіналу, зі списку, виготовленого в Єгипті. Я вже прочитав із неї вісімнадцять ночей або сто тридцять дев'ять сторінок. Я написав пояснення і зробив переклад з арабської мови на російську за допомогою двомовного арабсько-німецького словника, укладеного професором Вармундом» [ІР НБУВ, ф. І, спр. 25811, арк. 2].

Подаючи приклади власних перекладів окремих віршових фрагментів із «Тисячі й однієї ночі», просить Кримського відповісти на деякі запитання: щодо граматичного роду деяких слів, правил вимови під час читання арабської поезії, текстологічних відмінностей між різними її списками, а також рекомендації потрібної літератури з предмета: «Також я не знаю, як саме слід читати арабську поезію. І звуки у віршах – як Ви їх вимовляєте? Розкажіть мені про це. Щодо знання віршових розмірів – які книжки мені треба прочитати? Я прошу Вас задовольнити моє прохання і написати мені, який вид науки про літературу (наукової літератури?) для мене зараз найкорисніше вивчати і де можна знайти книжки, що мені потрібні. Я хочу отримати найкорисніше знання. Зараз я займаюся арабською мовою лише через любов та інтерес до неї. І якщо між мною і Вами у цьому виникне співпраця, я буду надзвичайно радий. Я звертаюсь до Вас за порадами і роз'ясненнями щодо справи, якою зараз займаюсь: <які книги виходять друком і де їх видають?> Між єгипетським списком [«Тисячі й однієї ночі»], про який ішлося

вище, і перекладом Доппельмайер⁵ існують серйозні розбіжності в тексті. І мені хотілось би знати, чи перекладений цей список якимись європейськими мовами, і якщо ні, то чи годиться мій переклад. Ви єдина людина, яка може відповісти на ці питання, тому що Ви – великий вчений. Чекаю на Вашого листа – він буде для мене великою відрадою” [ІР НБУВ, ф. І, спр. 25811, арк. 3].

Для С. Донича “му‘аллім⁶ Кримський” – неперевершений експерт, який може поради найкориснішу літературу, оцінити перші боязкі спроби перекладу з арабської, розвіяти сумніви з приводу “складних місць” у тексті, і людина, від якої залежить майбутнє недосвідченого дослідника. С. Донич не шкодує епітетів на адресу А. Кримського, щоби висловити своє шанобливе ставлення до відомого вченого.

Лист на аркуші паперу меншого формату значно коротший – уміщується на одній сторінці і, як уже зазначено, укладений у європейській манері. На початку С. Донич пояснює, чому обрав для листування з А. Кримським саме арабську мову, і викладає мотиви й мету звернення. Наводимо лист повністю.

“Мій Пане Кримський!

Мені відомо, що Ви знаєтеся на арабській мові краще будь-кого з українців. Отож, у моєму серці зародився намір листуватися з Вами арабською, <поки я знаходжусь тут>. Без сумніву, Ви прекрасно розумієте обставини, у яких я зараз перебуваю, – коли, насправді, біля мене немає жодної особи, яка б розмовляла арабською, і я не маю можливості знайти потрібні книжки. Уже багато років, як я розпочав вивчати різні мови, зокрема африканські. Зараз я дуже хочу здійснити подорож до Палестини, аби зібрати мовний матеріал. І я просив би Вас не забути про мене, аби я отримав відрядження туди.

Усього Вам найкращого!

[ІР НБУВ, ф. І, спр. 25811, арк. 5].

Нам достеменно невідомо, чи отримав С. Донич письмову відповідь від А. Кримського. Усе ж логічно припустити, що саме ці листи дозволили йому заявити про себе як про фахівця, а наступні позитивні зміни в житті, які ознаменували початок нового, більш продуктивного, етапу в його науковій кар’єрі, певним чином пов’язані з реакцією А. Кримського на “арабські листи” з Одеси.

З листопада 1927 р. С. Донич вступив до Одеського осередку ВУНАС. Як зазначено, він став викладачем арабської та турецької мов, отримавши певну додаткову суму до зарплатні. Разом із тим виявився цінним кадром, який міг дуже гарно сприяти розвитку асоціації, бо керівництво ВУНАС розуміло, що на перших порах не зможе організувати такі потужні сходознавчі осередки, які існували в Москві та Ленінграді і сформувалися, в основному, на базі дореволюційних університетів чи інститутів за прямого сприяння тодішньої Російської держави. Тому своїм першим завданням ВУНАС вбачала заснування низки сходознавчих курсів у декількох містах, зокрема із викладання східних мов, які давали б можливість особам, зацікавленим у вивченні сходознавства, опанувати ази відповідних мов [Всеукраїнская научная ассоциация востоковедения, 1927, с. 241; Ряппо, 1928, с. 30]. Для цих курсів організація потребувала лекторів, які були би здатні навчати східних мов.

Того ж 1927 р. (і аж до 17. 07. 1941 р.) С. Донич почав працювати в Одеському історико-археологічному музеї, зокрема на посаді завідувача відділу Стародавнього Єгипту, який фактично і створив. У документах особового походження вказує, що почав працювати на цій

⁵ Мається на увазі російський переклад “Тисячі й однієї ночі” Ю. Доппельмайер, виконаний з французької й виданий 1889–1890 рр.

⁶ Му‘аллім – араб. “учитель”.

посаді з першого січня 1927 р. [НАНУ. [без номеру] Особова справа С. В. Дони́ча. Листок по учету кадров. Арк. 2]. Але досліджуваний лист суперечить цьому, адже він не вказує свою афіліацію в цьому музеї, що було б дуже важливим у листі до академіка, а отже, на січень він ще не працював офіційно, але, мабуть, протягом року отримав там посаду. Також долучився до розкопок, які Історико-археологічний музей вів у 1920–1930-х роках, – серед учасників є його прізвище [Яненко, 2016, с. 98, 99].

Рис. 5. Другий лист С. Дони́ча до А. Кримського (фото) (ІР НБУВ, ф. І, спр. 25811, арк. 5)

Fig. 5. Second letter from S. Donich to A. Krumskyi (photo) (IM NLUV, f. I, case 25811, sheet 5)

У 1928 р. Сергій Дони́ч відвідує Київ, де разом із російськими єгиптологами Мілицею Мат'є та Ісидором Лур'є залучений до опису давньоєгипетських пам'яток Музею культів і побуту Всеукраїнського музейного городка [Романова, 2019, с. 161–171]⁷. Контакти з єгиптологами з Ермітажу посприяли тому, що в 1929 р. С. Дони́ч пройшов стажування в Державному ермітажі в Ленінграді [Урсу, Романова, 2011, с. 86]. Його роботи оцінили й інші радянські єгиптологи. У відгуку професора Н. Фліттнер та академіка В. Струве, який на той час став лідером радянської єгиптології, зазначено: *“Просмотр его работы доставил нам обоим*

⁷ Лист С. Дони́ча до П. Курінного, зокрема, свідчить про те, що С. Дони́ч у цей час активно збирає матеріали щодо колекції давньоєгипетських пам'яток Одеського історико-археологічного музею.

нижеподписавшимся самое большое удовольствие. Удивляешься энергии, выдержке и работоспособности человека, который, будучи автодидаскалом в области египтологии, сумел дать такую тщательную, такую солидную работу. И Василий Васильевич, и я, оба мы полагаем, что в лице т. Доница вы имеете ценную в будущем научную силу, которую ни в коем случае нельзя упускать из рук, особенно принимая во внимание то первостепенное значение, которое завоевывает Классический Восток как очаг культурных влияний на юге России" [НА ОАМ НАНУ. [без номеру] Особова справа С. В. Доница. Відгук академіка В. В. Струве и проф. Н. Д. Флітнер про С. В. Доница та його роботу. 25.VII.1928 р. (копія)⁸]. Як бачимо, старші колеги пророкували йому велике майбутнє в науці, особливо наголошуючи на ретельності й серйозності підходу С. Доница до наукової роботи.

У 1929 р. і 1930 р. С. Дониц публікує перші роботи з египтології у "Доповідях Академії наук" [Доніч, 1929, с. 149–151] та "Збірнику Єгиптологічного гуртка" [Доніч, 1930, с. 28–29], а також у деяких одеських виданнях. У цей час він пише ще декілька робіт, які так і не побачили світ [Романова, 2004, с. 19]. Поряд зі статтями, присвяченими суто египтологічним проблемам, С. Дониц обробляє матеріали арабською, перською та турецькою мовами і видає розвідки з інших напрямів сходознавства. Так, в одному з номерів "Вісника Одеської комісії краєзнавства при Українській академії наук" виходить стаття про єгипетські конуси [Доніч, 1930-б, с. 59–63] та "Додатки до опису мусульманських пам'яток М. Спафариса" [Доніч, 1930-а, с. 60–61]. Вкотре пересвідчуємося, як після звернення до А. Кримського у творчості С. Доница настав найпродуктивніший етап на ниві египтології та сходознавства. При цьому вражає, як швидко він просувався від статусу нікому не відомого аматора, який займався східними мовами, до статусу визнаного спільнотою радянських египтологів фахівця.

Листи до академіка, безсумнівно, важлива віха в біографії С. Доница. Вони дозволяють оцінити багатогранність його складної особистості, талант, завзятість і потужний дослідницький потенціал якої, на жаль, так і не були реалізовані повною мірою. Ми сприймаємо ці документи як важливе джерело даних, що дають змогу простежити етапи становлення непересічного дослідника давнини в соціально-політичних і соціокультурних реаліях України 1920-х років, суперечливих і динамічних одночасно. Одержані дані можуть служити підґрунтям для подальших узагальнень щодо стану й рівня розвитку гуманітаристики, зокрема египтології та сходознавства, в Україні в означений час. Дані цих документів, на наш погляд, також можуть стати в нагоді соціальним антропологам і культурологам, які досліджують українське суспільство ранньорадянського періоду.

ЛІТЕРАТУРА

Аленіч А. А., Дониц С. В. (1923). Майские Аквариды в 1922 году // Мироведение. Известия русского общества любителей мироведения. – Том двенадцатый. – Москва–Ленинград. – № 1(44). – С. 44–46.

Всеукраинская научная ассоциация востоковедения и ее деятельность за 1926 р. (1927) // Східний світ. – № 1. – Харків. – С. 241–250.

Доніч С. В. (1930-а). Додатки до опису мусульманських пам'яток М. Спафариса, що в XXXII томі "Записок Одесского Общества Истории и Древностей" // Вісник Одеської комісії краєзнавства при Українській Академії наук. – Одеса. – Ч. 4–5. Секція археологічна. – С. 60–61.

Доніч С. В. (1930б) Три єгипетські конуси Одеського Державного Історично-Археологічного Музею // Вісник Одеської комісії краєзнавства при Українській Академії наук. – Одеса. – Ч. 4-5. Секція археологічна. – С. 59, 62–63.

⁸ Цей документ – копія, виготовлена після 1935 р., коли В. Струве отримав звання академіка АН СРСР, у 1928 р. він його ще не мав.

- Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (ІР НБУВ). – Ф. І. – Спр. 25811. – Арк. 1–5.
- ІР НБУВ. – Ф. Х. – Спр. 27761. – Арк. 23.
- ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 26614: “План діяльності катедри східного письменства та культури під головуванням акад. А.Е. Кримського на 1930–1931 рр. з кабінетом арабо-іранської філології та тюркологічної комісії”. – Арк. 1–4.
- ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 26612: “План діяльності катедри східн. письм. та культури ВУАН на 1929–1930 рік”. – Арк. 1–9.
- ІР НБУВ. – Ф. V. – Спр. 1123.
- Комаренко Т.О.* (2005) Інститути народної освіти (ІНО) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е–Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Київ, В-во “Наукова думка”, 2005. – 672 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Inst_nar_osvity (останній перегляд: 27.10.2018).
- Одеський археологічний музей Національної академії наук України (НА ОАМ НАНУ). – [без номеру] Особова справа С. В. Донича. – Відгук академіка В.В. Струве и проф. Н. Д. Флітгнер про С. В. Донича та його роботу. 25.VII.1928 р. (копія).
- НА ОАМ НАНУ. – Рукопис інв. н. 59406: “Хотимские клады куфических монет”.
- НА ОАМ НАНУ. – [без номеру] Особова справа С. В. Донича. – Листок по учету кадров. – Арк. 2.
- Радівілов Д. А., Романова О. О.* (2019) Невідома сторінка українського сходознавства: листи С. В. Донича до А. Ю. Кримського // До 100-річчя від дня народження академіка Омеляна Прицака (1919–2006). Тези доповідей міжнародної наукової конференції. М. Київ, 16 травня 2019 р. – Київ: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАНУ. – С. 25–27.
- Романова О.* (2019). Становлення музейної египтології України: лист С. В. Донича до П. П. Курінного // Український історичний журнал. – № 2. – С. 161–171.
- Романова О. О.* (2003). Історія розвитку египтологічних досліджень в Україні // Східний світ. The World of the Orient. – № 4. – С. 82–87.
- Романова О. О.* (2004) Проблема авторства рукопису V.1123 Інституту Рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського і наукова спадщина Сергія Володимировича Донича // Східний світ. The World of the Orient. – № 2. – С. 12–23.
- Ряппо Я.* (1928). Річний з'їзд Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства // Східний світ. – Харків. – № 2. – С. 27–34.
- Смирнов В.* (2013). О “немарксистской” египтологии (По материалам архивно-следственного дела № 28030-П египтолога и астронома Сергея Владимировича Донича) // Смирнов В. Реквием XX века. В пяти частях. – Часть II. Издание второе, дополненное и исправленное. – Одесса. – С. 124–146.
- Урсу Д.* (1994). З історії сходознавства на півдні України // Східний світ. The World of the Orient. – № 1. – С. 135–150.
- Урсу Д., Романова О.* (2011). Донич Сергій Володимирович // Сходознавство і візантологія в Україні в іменах: бібліогр. слов./ упоряд.: Е. Г. Циганкова, Ю. М. Кочубей, О. Д. Василюк; редкол.: Матвеева Л.В. (голов. ред.) [та ін.]. – Київ: Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАНУ. – С. 85–86.
- Якубова Л. Д.* (2003). Всеукраїнська наукова асоціація сходознавців [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Київ: В-во “Наукова думка”. – 688 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Vseukrainska_naukova (останній перегляд: 14.08.2019).
- Яненко А. С.* (2016). Історія музейної археології УСРР (1919–1934). – Київ. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник.
- Donič S.* (1929). The Sarcophagus of Ptahthru № 3 of the History and Archaeology Museum of Odessa // Доклади Академії Наук. – Серія В. – № 8. – С. 149–151.
- Donič S.* (1930). Funeral cones of the Odessa Archaeological Museum // Сборник Египтологического кружка при Ленинградском государственном университете. – Ленинград. – Вып. 5. – С. 28–29.

REFERENCES

- Alenich, A. A., & Donich, S. V. (1923). Majske Akvaridy v 1922 godu. *Mirovedenie. Izvestija russkogo obshchestva ljubitelej mirovedeniya. Tom dvenadcatyj, 1(44)*, 44–46 (in Russian).
- Vseukrainskaja nauchnaja asociacija vostokovedeniya i ee dejatel'nost' za 1926 r. (1927). *Skhidnyi svit, 1*, 241–250 (in Russian, & in Ukrainian).
- Donich, S. V. (1930-a). Dodatky do opysu musulmanskykh pam'iatnykiv M. Spafarysa, shcho v XXXII tomi “Zapysok Odesskoho Obshchestva Ystoryy y Drevnostei”. *Visnyk Odeskoi komisii kraieznavstva pry Ukrainskii Akademii nauk, 4–5. Sektsiia arkheolohichna*, 60–61 (in Ukrainian).
- Donich, S. V. (1930-b). Try yehypetski konusy Odesskoho Derzhavnogo Istorychno-Arkheolohichnoho Muzeiu. *Visnyk Odeskoi komisii kraieznavstva pry Ukrainskii Akademii nauk, 4–5. Sektsiia arkheolohichna*, 59, 62–63 (in Ukrainian).
- Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. F. 1. Spr. 25811. Ark. 1–5 (in Ukrainian).
- Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. F. 10. Spr. 27761. Ark. 23. (in Ukrainian).
- Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. F. 1. Spr. 26614: “Plan diialnosti katedry skhidnoho pysmenstva ta kultury pid holovuvanniam akad. A.E. Krymskoho na 1930–1931 rr. z kabinetom arabo-iranskoj filolohii ta tiurkolohichnoi komisii”. Ark. 1–4 (in Ukrainian).
- Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. F. 1. Spr. 26612: “Plan diialnosti katedry skhidn. pysm. ta kultury VUAN na 1929–1930 rik”. Ark. 1–9 (in Ukrainian).
- Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. F. 5. Spr. 1123 (in Ukrainian).
- Komarenko, T. O. (2005) *Instituty narodnoi osvity (INO)*. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (T. 3: E–I, pp. 672). Kyiv (in Ukrainian).
- Odeskyi arkheolohichnyi muzei Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. [bez numeru]. Osobova sprava S.V. Donycha. Vidhuk akademika V. V. Struve y prof. N. D. Flittner pro S. V. Donycha ta yoho robotu. 25.VII.1928 r. (kopiia) (in Ukrainian).
- Odeskyi arkheolohichnyi muzei Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. Rukopys inv. n. 59406: “Hotimskie klady kuficheskikh monet” (in Russian, & in Ukrainian).
- Odeskyi arkheolohichnyi muzei Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*. [bez numeru] Osobova sprava S. V. Donycha. Lystok po uchetu kadrov. Ark. 2 (in Ukrainian).
- Radivilov, D. A., & Romanova, O. O. (2019) Nevidoma storinka ukrainskoho skhodoznavstva: lysty S. V. Donycha do A. Yu. Krymskoho. *Do 100-richchia vid dnia narodzhennia akademika Omeliana Pritsaka (1919–2006). Tezy dopovidei mizhnarodnoi naukovoï konferentsii. M. Kyiv, 16 travnia 2019 r.* Kyiv, 25–27 (in Ukrainian).
- Romanova, O. (2019). Stanovlennia muzeinoi yehyptolohii Ukrainy: lyst S. V. Donicha do P. P. Kurinnoho. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, 2*, 161–171 (in Ukrainian).
- Romanova, O. O. (2003). Istoriia rozvytku yehyptolohichnykh doslidzhen v Ukraini. *Skhidnyi svit. The World of the Orient, 4*, 82–87 (in Ukrainian).
- Romanova, O. O. (2004). Problema avtorstva rukopysu V.1123 Instytutu Rukopysiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho i naukova spadshchyna Serhiia Volodymyrovycha Donicha. *Skhidnyi svit. The World of the Orient, 2*, 12–23 (in Ukrainian).
- Riappo, Ya. (1928) Richnyi z'izd Vseukrainskoï naukovoï asotsiatsii skhodoznavstva. *Skhidnyi svit, 2*, 27–34 (in Ukrainian).
- Smirnov, V. (2013). O “nemarksistskoj” egiptologii (Po materialam arhivno-sledstvennogo dela № 28030-P egiptologa i astronoma Sergeja Vladimirovicha Donicha). *Smirnov V. Rekviam XX veka. V pjati chastjah. Chast' II. Izdanie vtoroe, dopolnennoe i ispravlennoe*. Odessa, 124–146 (in Russian).
- Ursu, D. (1994). Z istorii skhodoznavstva na pivdni Ukrainy. *Skhidnyi svit. The World of the Orient, 1*, 135–150 (in Ukrainian).
- Ursu, D., & Romanova, O. (2011). Donych Serhii Volodymyrovych. *Skhodoznavstvo i vizantolohiia v Ukraini v imenakh: bibliohr. slov.* (Ed. L.V. Matvieieva). Kyiv, 85–86 (in Ukrainian).

Yakubova, L. D. (2003). Vseukrainska naukova asotsiatsiia skhodoznavtsiv. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Т. 1: А-V, pp. 688). Kyiv (in Ukrainian).

Yanenko, A. S. (2016). *Istoriia muzeinoi arkheolohii USRR (1919–1934)*. Kyiv, 368 pp. (in Ukrainian).

Donič, S. (1929). The Sarcophagus of Ptahthru №3 of the History and Archaeology Museum of Odessa. *Doklady Akademii Nauk. Serija V*(8), 149–151 (in English, & in Russian).

Donič, S. (1930). Funeral cones of the Odessa Archaeological Museum. *Sbornik Egiptologicheskogo kruzha pri Leningradskom gosudarstvennom universitete, 5. Leningrad*, 28–29 (in English, & in Russian).

Додаток

В ім'я Аллаха милостивого, милосердного!

Мій вельмишановний пане! Не дивуйтеся моєму листу, адже у нас на Батьківщині лиш обмаль людей знають на арабській мові. Я не помилявся, думаючи, що Ви недалеко від мене. Минуло п'ять років [з тих пір], як я познайомився з Вами. Професор Семенов казав мені: Їдь до міста Києва і добряче повчися арабській мові у професора Кримського. Я зацікавився арабською мовою у віці десяти років. А тепер мені двадцять сім років – минув час, близько сімнадцяти років. Упродовж цього часу я читав і писав арабською мовою [так багато], що ця мова стала [мені] рідною. Окрім цього, я знаюся на більш ніж тридцятьох мовах: англійській, німецькій, французькій, італійській, іспанській, польській, грецькій, турецькій, нубійській, давньоєгипетській, давньоєврейській, суахілі, хауса, конго, харарі, а також на інших давніх та африканських мовах. Що стосується англійської мови, то я викладаю нею і розмовляю нею вдома. Якесь везіння дозволило мені закінчити спеціалізовану школу (гімназію?). Адже часи були важкі, і життя (доля) [аркуш 2] людини в цьому бурхливому морі насправді було приземленим (жалюгідним). І зараз воно приземлене, оскільки у мене немає достатньо грошей, і я прив'язаний до своєї домівки і до своєї роботи. Я обчислювач в астрономічній обсерваторії. Професор Орлов викладає мені астрономію. У мене є дружина й маленька донька. Я хочу викладати (вивчати?) східні мови і східні країни. Від часів своєї юності я завжди хотів подорожувати. Арабські країни і країни Заходу в мене перед очима немов міраж, я маю непохитне стремління відправитися в подорож у ці краї. Арабська мова для мене була наче дороговказ у цілому моєму житті. Вона полегшила мені вивчення інших мов, зокрема африканських. У теперішній час я зайнятий читанням книги "Тисяча й одна ніч". Макнотен, секретар Англійської держави в Індійських королівствах, 1839 року здійснив її повне видання у чотирьох томах, арабською мовою оригіналу, зі списку, виготовленого в Єгипті. Я вже прочитав із неї вісімнадцять ночей або сто тридцять дев'ять сторінок. Я написав пояснення і зробив переклад з арабської мови на російську за допомогою двомовного арабсько-німецького словника, укладеного професором Вармундом. Ось приклади моїх перекладів:

...

Нашло на меня такое веселье, что забылись вмиг все печали земные.

Я почувствовал всю сущность жизни и предавался веселью с ними до той поры, пока не наступило время сна.

...

Если бы я сравнил твой стан со свежее-зеленой ветвью,

то обременил бы свое сердце тягостной неправотой:

Ибо ветвь прекрасна, когда мы видим ее облаченной,

ты же обнаженная прекраснее всего.

...

Скажи мне: зачем нам печалиться,

Если печаль не останется?

Подобно тому, как и радости,

Пройдет и она невозвратною.

[*аркуш 3*] У деяких місцях я зустрів "печаль, котрий", замість "вона, котра". Подібно до того, як якийсь сказав: "Я читаю напис, *яка* на дверях", - замість: "Я читаю напис, *який* [на дверях]". Хочу спитати Вас, у чому причина? Також я не знаю, як саме слід читати арабську поезію. І звуки у віршах - як Ви їх вимовляєте? Розкажіть мені про це. Щодо знання віршових розмірів - які книжки мені треба прочитати? Я прошу Вас задовольнити моє прохання і написати мені, який вид науки про літературу (наукової літератури?) для мене зараз найкорисніше вивчати і де можна знайти книжки, що мені потрібні. Я хочу отримати найкорисніше знання. Зараз я займаюся арабською мовою лише через любов та інтерес до неї. І якщо між мною і Вами у цьому виникне співпраця, я буду надзвичайно радий. Я звертаюсь до Вас за порадами і роз'ясненнями щодо справи, якою зараз займаюсь: <які книги виходять друком і де їх видають?> Між єгипетським списком ["Тисячі й однієї ночі"], про який ішлося вище, і перекладом Доппельмайер існують серйозні розбіжності в тексті. І мені хотілось би знати, чи перекладений цей список якимись європейськими мовами, і якщо ні, то чи годиться мій переклад. Ви єдина людина, яка може відповісти на ці питання, тому що Ви – великий вчений. Чекаю на Вашого листа – він буде для мене великою відрадою. Привіт Вам від мене!

Закінчився мій лист до Вас

січня місяця,

1927 року після Різдва

у місті Одесі

Бережи [Вас Господь]

Кінець

[IP НБУВ, ф. I, спр. 25811, арк. 1–3].

Стаття: надійшла до редакції 16.08.2019

прийнята до друку 29.10.2019

**"ARABIAN LETTERS" OF SERGIY DONICH: FROM BIOGRAPHY
OF ORIENTAL SCHOLAR AND ARCHAEOLOGIST**

Danylo RADIVILOV, Olena ROMANOVA

A. Krymskyi Institute of Oriental Studies of NAS of Ukraine,

M. Hrushevskiy Str., 4, 01001, Kyiv, Ukraine,

e-mail: radivilovda@ukr.net, olenaromanova@yahoo.com

The paper introduces into academic discourse two letters by S. Donich to the famous Ukrainian orientalist A. Krymskyi. The letters were written in January, 1927, before the Donich's academic career as an Egyptologist, an archaeologist and a Museum curator was started. Both letters were compiled in Arabic; the first letter was more thorough and was compiled as a sample of traditional Arabic letter (it includes coloured basmala and colophon), another letter was brief and written in European style. Such way of communication was chosen by S. Donich (amateur who independently studied oriental languages at that moment) to demonstrate his competence in Arabic to A. Krymskyi, the leading Arabist of the Ukrainian Socialist Soviet Republic, and USSA at that time. S. Donich wrote about his interest to oriental languages and their study, about his fascination for Oriental Studies, and about his difficult life circumstances that interfered him to become an academic orientalist. Donich emphasized he was a devotee of Arabic language, and informed about his translation of "The Thousand and One Night". Some fragments of his translation into Russian he included into the letter. Thus S. Donich hoped to declare himself as a potential candidacy for further oriental study.

The analysis of the content of the letters in a broader historical context, and in combination with other archive documents related to S. Donich, A. Krymskyi, and the academic Oriental Studies institutions of USSR, make it possible to uncover the circumstances in which of the individual orientalists lived and made their

careers in 1920s. It also provides us with some new facts of the biography and professional activity of S. Donich, as well as it makes possible to verify some previously known information about him. An assumption was made that these letters led to a new period of the Donich's life, his turning to the Oriental Studies, with his later career as an Egyptologist, a museum curator and an archaeologist with his continuous interest in Arabic studies and other fields of Oriental Studies.

The appendix provides a complete translation of the Arabic letters into Ukrainian together with and photographs of the documents.

Key words: Ukrainian Museum Egyptology, History of Ukrainian Science, History of Ukrainian Humanities, History of Egyptology, History of Oriental Studies in Ukraine, S. Donich, A. Krymskyi.